

SAKKOKIYNING NA'T QASIDASI

Xasanova Mashxura Jumanovna

SamDU katta o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

ikaroy84@mail.ru

ANNOTATSIYA

Adabiyotshunoslikda Mavlono Sakkokiy nomi turkiy she'riyat an'alarida o'ziga xos xislat bilan tilga olinadi. Chunki shoir eng go'zal va ko'p she'rlar yaratishi bilan mashhurdir.

Sakkokiy ijodida 1 hamd, 1 na't va 11 maqto'v bor. Madhiyalardan biri Xoja Muhammad Porsoga, biri Xalil Sultonga, beshtasi Ulug'bek Mirzoga (bu she'rlardan biri Shohruh Sultonga bag'ishlangan), to'rttasi Arslonxo'ja Tarxonga bag'ishlangan. Sakkokiy devoni davr an'anasiga binoan hamd va na't bilan boshlanadi. Avval qasidalar keyin g'azallar tartiblanadi. Devonda 11 madh qasida: Itasi Xoja Muhammad Porsoga, Itasi Xalil sultonga, 5tasi Ulug'bek Mirzoga (keyingi yillarda adabiyotshunoslar shoirning «Keldi» radifli qasidasi Ulug'bek mirzoga emas, Shohruh sultonga bag'ishlangan degan fikrlarni ilgari surishmoqda. Ammo bu qasida devonda "Dar Madhi Ulug'bek Mirzo..." sarlavhasi bilan keltiriladi, shundan 4 tasi yuqorida zikr etilgan Arslon Xoja Tarxonga bag'ishlangan bo'lib, jami misralar soni 407 bayt yoki 814 misrani tashkil etadi. .

Tayanch iboralar: Muhammad (s.a.v.), Xoja Muhammad Porso, Xalil Sulton, Ulug'bek Mirzo, Arslon Xoja Tarxon, Odam, Kuntu Kanzan, Meeraj, Amin, "Xannona", falsafiy, tasavvufiy qarashlar, she'rdagi islom dinining mohiyati aks etgan.

ABSTRACT

In literary criticism, the name of Mavlono Sakkaki is mentioned side by side in the tradition of Turkish poetry. Because the poet is known for creating the most beautiful and many poems.

There are 1 hamd, 1 naat and 11 praise in the madness of Sakkaki. One of the hymns is dedicated to Khoja Muhammad Porso, one to Khalil Sultan, five to Ulugh Beg Mirza (one of these poems is dedicated to Shahrukh Sultan), and four to Arslan Khoja Tarkhan. According to the tradition of the Sakkaki devon, it begins with praise and naat. First the poems are composed, then the ghazals. In Devon 11 Madh ode: 1 to Khoja Muhammad Porso, 1 to Khalil Sultan, 5 to Ulugh Beg Mirza (in the following years, literary critics have argued that the poet's "come" titled ode was dedicated not to Ulugh Beg Mirza, but to the Shahrukh Sultan. However, this ode is quoted in the devon under the title "Dar Madhi Ulugh Beg Mirza...", 4 of which are

dedicated to the above-mentioned Arslon Khoja Tarkhon. The total number of verses is 407 bytes or 814 lines.

Keywords: *Muhammad (saas), Khoja Muhammad Porso, Khalil Sultan, Ulugh Beg Mirza, Arslan Khoja Tarkhan, Adam, Azazil, Kuntu Kanzan, Meeraj, Amin, "Hannona", philosophical, mystical views, poem reflects the essence of Islam*

АННОТАЦИЯ

В литературной критике имя Мавлоно Саккаки упоминается бок о бок в традициях турецкой поэзии. Потому что поэт известен созданием самых красивых и множества стихотворений.

В безумии Саккаки есть 1 хамд, 1 наат и 11 похвал. Один из гимнов посвящен Ходже Мухаммаду Порсо, один - Халилу Султану, пять - Улугбеку Мирзе (одно из этих стихотворений посвящено Шахрукху Султану) и четыре - Арслану Ходжа Тархану. Согласно традиции Саккаки девон, он начинается с хвалы и наат. Сначала сочиняются стихи, потом газели. В Девоне 11 Мадхода: 1 Ходже Мухаммаду Порсо, 1 Халилу Султану, 5 Улугбеку Мирзе (в последующие годы литературные критики утверждали, что ода поэта «приди» была посвящена не Улугбеку Мирзе, а Однако эта ода цитируется в девоне под названием «Дар Мадхи Улугбег мирза...», 4 из которых посвящены уже упомянутому Арслону Ходжа Тархон. Общее количество стихов составляет 407 байт или 814 строк. .

Ключевые слова: *Мухаммад (саас), Ходжа Мухаммад Порсо, Халил Султан, Улугбег Мирза, Арслан Ходжа Тархан, Адам, Азазил, Кунту Канзан, Мирадж, Амин, «Ханнона», философские, мистические взгляды, стихотворение отражает суть ислама.*

KIRISH

Adabiyotshunoslikda turkiy qasidachilik an'anasi bilan Mavlono Sakkokiyning nomi yonma-yon tilga olinadi. Chunki, shoir eng go'zal va ko'p qasidalar yaratganligi bilan mashhurdir.

Sakkokiy devonida 1 hamd, 1 na't va 11 madh qasida mavjud. Madh qasidalarining 1tasi Xoja Muhammad Porsoga, 1tasi Xalil sultonga, 5tasi Ulug'bek Mirzoga (ushbu qasidalarining 1 tasi Shohrux sultonga bag'ishlangan degan fikrlar ham mavjud), 4tasi Arslon Xoja Tarxonga bag'ishlangan. Sakkokiy devoni davr an'anasiga binoan hamd va na't bilan boshlanadi. Avval qasidalar keyin g'azallar tartiblanadi. Devonda 11 madh qasida: 1tasi Xoja Muhammad Porsoga, 1tasi Xalil sultonga, 5tasi Ulug'bek Mirzoga (keyingi

yillarda adabiyotshunoslar shoirning «Keldi» radifli qasidasi Ulug‘bek mirzoga emas, Shohrux sultonga bag‘ishlangan degan fikrlarni ilgari surishmoqda. Ammo devonda ushbu qasida «Dar madhi Ulug‘bek mirzo...» sarlavhasi bilan keltirilgan), 4tasi yuqorida tilga olingan Arslon Xoja Tarxonga bag‘ishlangan.

Devondagi ikkinchi qasida «Dar na’ti Nabiy sallallohu alayhi va sallam» sarlavhali 24 baytdan iborat, ramali musammani mahzuf vaznida yozilgan na’t qasidadir [1, 16-26]. Qasida Muhammad (s.a.v.)ning gunohkor ummatlarining panohi, oxiratda gunohkorlarni vositachilik bilan shafolat etuvchilik sifatini ulug‘lash, Uning sunnati johillik, nodonlik chohiga qulab tushgan kishilarni chiqarmoq uchun xaloskor arqon ekanligini tasvirlash bilan boshlanadi:

Osi(y) ummatning panohi, yo Shafe’ al-muznibin¹,

Jahl chohidin chiqorg‘a sunnating hablul-matin².

Yo‘lg‘a kirg‘anlarga xulqungdur yaqin sarmoyasi,

Yo‘l yangilg‘anlarga sha‘ring shohrohedur³ mubin⁴.

Kun chiqib yulduz qamug‘ mansux⁵ bo‘lg‘ondek qachon,

Chiqli ersa sunnating mansux bo‘ldi o‘zga din[1, 1b].

To‘g‘ri yo‘lga kirganlarga Sening xulqung asos bo‘lsa, yo‘ldan adashganlarga shariatning ulug‘ yo‘l ekanligi ravshandir. Keyingi baytda quyosh chiqqandan so‘ng yulduzlarga hojat qolmaganligidek islom dinining paydo bo‘lishi, Qur‘oni Karimning nozil qilinishi bilan boshqa dinlar iste‘moldan to‘xtatilganligi, bekor etilganligi ta‘kidlanib, boshqa dinlar yulduzlarga, islom dini quyoshga o‘xshatiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Adabiyot tarixida Qur‘oni Karimning sura nomlari yoki oyatlarini, Hadisi shariflarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri iqtibos qilish, ba‘zan esa, ularning ma‘nosiga iqtibos qilish holatlari ko‘p uchraydi. Ushbu qasidada ham, shunday iqtiboslar mavjud. Jumladan, Alloh ikki olamni Muhammad (s.a.v.)ning haqqiga paydo qilganligi, avval Nuri Muhammadiya paydo bo‘lganligi, u Odam (a.s.)ga omonatga qo‘yilganligi, buni anglamaganlar «mardudi la’in» bo‘lganligi; «Kuntu kanzan», (Alloh (j.j.) aytadi: «Men bir maxfiy Xazina erdim,

¹ Шафеъ ал-музнибин – гуноҳкор осийларни воситачилик қилиб шафоат қилувчи

² Ҳаблул-матин – ҳабл – ип, арқон, нодонлик чоҳига қулаб тушган кишиларни чиқармоқ учун халоскор арқон

³ Шоҳроҳ – улуг йўл

⁴ Мубин – очик, равшан

⁵ Мансух – амалдан тўхтамоқ, ишламай қолмоқ

tanilmoqlikni istadim. Olamni yaratdim, to qudratimni namoyon etsam, Odamni yaratdim, to o‘zimni (rahmatim va mag‘firatimni) oshkor etsam») xazinasining xazinaboni bo‘lganligi; me‘roj kechasi, kechadagi voqealarga ishoralar, barmog‘i ishorati bilan ko‘kdagi oyni ikkiga ajratganligi, bir hovuch tuproq bilan dushman ko‘zini ko‘r qilganligi, pishgan echki go‘shiti tilga kirganligi, masjididagi ustun yig‘laganligi, o‘rgimchak uyining mustahkam qal‘a bo‘lganligi, U barcha gunohkorlarni shafolat etishni istasa, Haq Unga baxshida etishi mumkinligi, chunki bu xalq avvalu oxir uning uchun yaratilganligi, bu nur O‘zi (Alloh (j.j.)ning nuridan yaralganligi kabi oyat, hadis ma‘nolariga ishoralar etiladi.

Keyingi baytlarni ko‘zdan kechiramiz:

Bo‘lsa ham oriz⁶ erur zotingg‘a bu jismu bashar

Bo‘ldi ne bo‘ldi, necha kun dur sadaf ichra makin⁷.

Odam o‘g‘li sen vale, Haq garchi odam suratin,

Qildi rahmat suyini qudrat ili⁸ birla ajin⁹.

Nur bahridin arig‘ zoting erur duri yatim¹⁰,

Ne deb ayto yin aningdek gavhar aslin movu tin¹¹.

Avval odamg‘a vadi‘at¹² qo‘ydi nuringni¹³ O‘g‘on¹⁴,

Ushbu sirni bilmag‘onlar bo‘ldi mardudi¹⁵ lain¹⁶[1, 1b-2a].

Bu jismu bashar Sening zotingga omonatga olinib, bu dur (Nuri Muhammadiya), bir necha vaqtlar sadaf ichida yashirin bo‘ldi. Ya‘ni, Muhammad (s.a.v.) tug‘ilguniga qadar U bir nechta Odam zurriyodi tanasida yashirin bo‘lganligi ravshandir. Sen Odam (a.s)ning zurriyodisan (Haq qudrati bilan rahmat suvini qo‘shib xamir qorib, Odam (a.s) suratini barpo etgan bo‘lsa-da), u Nur sababdan pok zoting, sadaf ichida bir o‘zi yetilgan yirik durdir, men shunday gavharning aslini qanday qilib, suv va loy deya olaman, deb muammo qo‘yadi shoir.

⁶ Ориз – ориятга олинган, омонатга олинган.

⁷ Макин – макон тутган, жой олган

⁸ Ил - кўл

⁹ Ажин – хамир қормоқ

¹⁰ Дурри ятим – бир садаф ичида якка ўзи етилган донатор дур

¹¹ Мо – сув, тин – лой, балчик

¹² Вадиъат кўйди – омонат кўйди

¹³ Нурингни – Аввал Аллоҳ Муҳаммад с.а.в.нинг нурларини яратди ва Одам а.с.га омонатга берди.

¹⁴ Ўғон - Аллоҳ

¹⁵ Мардуд – рад этилган

¹⁶ Лаин – лаънатланган. Шайтонга ўхшаб сирни билмаганлар.

Keyingi baytda ushbu muammo ochiladi. Shu sababli ham Azozil Odam(a.s.)ni tuproqdan yaratilgan, deb sajda qilmaydi va la'natlanadi. Chunki u sirni bilmagan edi. Haq Taolo Sening nuringni avval Odam(a.s.)ga omonat qo'ygan edi.

«Kuntu kanzan»¹⁷ din xazoyin Xozini¹⁸ zoting erur,
Ore-ore¹⁹ ul amonatg'a kerak sentek Amin²⁰.
«Li ma'alloh»²¹ hujrasinda sendin o'zga sig'madi,
Mahram ermas sir saroyinda sanga Ruhul-amin²².
Sen basharsan, ming malak bandangdurur, ey joni pok!
Ofarin ul pok joningg'a, xazonon ofarin.
Anbiyoyu²³ mursalin²⁴ xalqa tutub o'ltursalar,
Barcha bir angushtariyu²⁵ sen ular aro nigin²⁶[1, 2a].

«Kuntu kanzan» xazinasining xazinaboni Sening zotingdir. Albatta, shunday omonatga sendek ishonchli amin (omonatga xiyonat qilmaydigan. Muhammad (s.a.v.)nig sifatlaridan biri) kerakdir.

Keyingi bayt Me'roj kechasi haqida bo'lib, U oqshom payg'ambar s.a.v. Buroq otiga minib, Jabroil a.s. uni yetaklab yetti qat osmonni sayr qildirib, sidratul-muntaho degan manzildagi daraxtgacha yetkazdilar. Shu joyda Jabroil (a.s.) qolib, payg'ambar (s.a.v.) tanho Alloh mehmonsaroyi tomon boradilar. «Li ma'alloh» (men Alloh bilan birga) hujrasiga, ya'ni, sir saroyiga Ruhul amin (Jabroil (a.s.) ham sig'magan, mahram bo'la olmagan.

Sen insonsan, ming farishtalar Sening bandangdur, Sening pok joningga ming-ming ofarinlar bo'lsin.

Payg'ambarlar bir xalqa bo'lib, aylana bo'lib o'tirganda ular bir uzuk bo'lsa, Sen uning ko'zidirsan.

Ne bashar topti bu johu²⁷ manzilatni, ne malak,

¹⁷ Аллоҳнинг каломига ишора. Аллоҳ (ж.ж.) айтади: «Мен бир махфий Хазина эрдим, танилмоқликни истадим. Оламни яратдим, то қудратимни намоён этсам, Одамни яратдим, то ўзимни (раҳматим ва мағфиратимни) ошкор этсам»

¹⁸ Хозини – хазиначи

¹⁹ Ore-ore – ҳа-ҳа, албатта, албатта

²⁰ Амин – омонатга хиёнат қилмайдиган. Муҳаммад (с.а.в.)ниг сифатларидан бири

²¹ «Ли маъаллоҳ» - мен Аллоҳ билан бирга

²² Рухул-амин- Жаброил а.с.нинг бир номлари. Бу байт Муҳаммад с.а.в.нинг меърож кечаси ҳақида баён этади. Ул оқшом пайғамбар с.а.в. Буроқ отига миниб, Жаброил а.с. уни етаклаб етти қат осмонни сайр қилдириб, сидратул-мунтаҳо деган манзилдаги дарахтгача етказдилар. Шу жойда Жаброил а.с. қолиб, пайғамбар с.а.в. танҳо Аллоҳ меҳмонсаройи томон борадилар. Яъни, сир саройида Рухул амин ҳам маҳрам бўла олмаган.

²³ Анбиё – набийлар, пайғамбарлар

²⁴ Мурсалин – пайғамбарлар. Ўзаги «расала» - юборилганлар.

²⁵ Ангуштари - узук

²⁶ Нигин – узукнинг кўзи

O‘z qulig‘a Xojadin izzat hamin bo‘lg‘ay hamin²⁸.
Ey Muhammad otingu Mahmud zotingga maqom,
Qullaringg‘a kamtarin nuzli²⁹ erur Xuldi barin³⁰.
Qul qilur G‘ilmon³¹ o‘zin, topsa Buroqing soyasin,
Subsa³² qilg‘oy zulfini, qilsang kanizak Huri iyn³³.
Beli bog‘liq bandadur shirin so‘zingga nay shakkar,
Halqa dar go‘shi³⁴ erur alfozingg‘a³⁵ duri samin³⁶[1, 2a].

Bunday martaba va mavqeni odam farzandlaridan ham, farishtalardan ham birortasi topmadi. O‘z quliga xojasidan izzat bo‘lsa, shuncha bo‘ladi-da. Muhammad oting, Mahmud zotingga maqomdir. Qullaringga, ummatlaringga kamtarin mehmondorlik jannatdir. G‘ilmon (o‘g‘il bolalardan bo‘lgan jannat xizmatkorlari) Buroq oting soyasini topsa, o‘zini qul qiladi, Huri in (qiz bolalardan bo‘lgan jannat xizmatkorlari)ni kanizak qilsang, sochini supurgi qiladi.

Nayshakar shirin so‘zingga beli bog‘langan banda bo‘lsa, so‘zlaringga qimmatbaho dur sodiq quldir.

Ul javod ilging kafidin konu daryog‘a yasor,
Bosqon izing tuprog‘idin Arshu kursiga yamin.
Barmoqing qilsa ishorat ikki bo‘lur ko‘kda oy,
Bir ovuch tuproqni sochsang, tortar a‘doning³⁷ ko‘zin.
Vuslatingdin³⁸ goh kirur tilg‘a pishiq buzg‘olai,
Furqatingdin³⁹ goh qilur Hannonna zoriyu anin.
Do‘stlaring ollida yerdek past Haybar qal‘asi,
Dushmaning daf‘ig‘a o‘rgamchi o‘yi Hisni Hasin[1, 2a].

Barmog‘ing ishorat qilsa, ko‘kdagi oy ikkiga ajraladi. Bir hovuch tuproq sochsang, dushman ko‘zi ko‘r bo‘ladi.

²⁷ Жох – мартаба, улуғ мақом

²⁸ Мисранинг маъноси – Хожадан ўз қулига иззат бўлса, шунча бўлади.

²⁹ Нузл - меҳмондорлик

³⁰ Хулди барин - жаннат

³¹ Гилмон – ўғил болалардан бўлган жаннат хизматкорлари

³² Субса – супурги

³³ Хури ийн – қиз болалардан бўлган жаннат хизматкорлари

³⁴ Халка дар гўш – (қулоғида халқаси бор), қул; содиқ, самимий

³⁵ Алфоз – (а. ўзаги «лафз»), сўзлар

³⁶ Дури сamin – қимматбаҳо дур

³⁷ Аъдо - душман

³⁸ Вуслат – (а. ўзаги васл) етишмоқ, қўл теккизмoқ

³⁹ Фурқат – ажрашмоқ.

Haybar urushida musulmonlar g'alaba qiladi. Mag'lub tomon bir pishirilgan echki go'shtiga zahar solib payg'ambar s.a.v.ga jo'natadi. Payg'ambar (s.a.v.) qo'lini olib borganlarida, u tilga kirib «men zaharlanganman» deydi. Ushbu misrada shu haqda gap bormoqda.

Keyingi misra esa, «yig'laguvchi ustun» haqida bo'lib, Rasululloh (s.a.v.) Makkadan Madinaga hijrat qilib kelganlarida bir masjid bino qildilar. Bunga xurmo yog'ochidan bir necha ustun qo'yilgan edi. Rasululloh (s.a.v.) har vaqt juma namozi o'qisa, shu ustunlarning biriga suyanib, shu yerda xutba o'qib, xalqqa va'z aytar edi. U vaqtlarda masjidga minbar qo'yish rasm bo'lmagan edi. Sahobalardan Tamimud doriy r.a.: - Yo Rasululloh, siz uchun bir minbar yasatsak, ustiga va'z aytsangiz qanday bo'lur, - dedi. - Yaxshi bo'lur, - deb ruxsat berdilar. So'ngra bir minbar yasab, uni imomning o'ng tomoniga qo'ydilar. Islom olamida eng birinchi yasalgan va masjidga qo'yilgan minbar shu edi. Juma kuni kelgach, Rasululloh s.a.v. xutba uchun ustun oldida to'xtamay, minbarga o'tib ketdi. Mana shu paytda u ustun bo'talog'idan ayrilgan tuyaday bo'zlab, ingray boshladi. Misradagi «anin» so'zi – ingrash ma'nosida. Va shu kundan boshlab ustunning nomi «Hannona» - «Yig'laguvchi» bo'ldi.

Do'stlaring oldida Haybar qal'asi yerdek past bo'lsa, dushmaningni daf' etish uchun o'rgimchak to'ri mustahkam qal'adir. Bu misrada Payg'ambar (s.a.v.) hijratlari voqeasi haqida so'z ketadi. Payg'ambar s.a.v. Abu Bakr Siddiq bilan Makkadan Madinaga dushmanlardan yashirin yo'lga chiqadi va tog' etagidagi Sur g'orida to'xtaydi. Ularni dushmanlar izlab g'or eshigi oldigacha keladi. Ammo g'orning eshiklari o'rgimchak to'rlari bilan o'ralgan, hech qanday iz yo'q edi. Buni ko'rgan dushmanlari qaytib ketishadi.

Ikki dunyoni sening haqqingda paydo qildi Haq,
Xud na bo'lg'ay xidmatingda⁴⁰ Turku Hindu Rumu Chin.
Barcha olam osiy, sen qo'lsang⁴¹, bag'ishlar Haq sanga,
Chun tufaylingdur bu xalqi avvalinu oxirin.
Pok joningni haqqi ulkim, erur o'z nuridin,
Ul O'g'on haqqi seni kim qildi barchadin guzin⁴²[1, 2a-2b].

Haq Taolo ikki dunyoni sening haqqing uchun paydo ayladi, albatta, Turk, Hind, Rum, Chin Sening xizmatingda bo'lsa, arziydi.

⁴⁰ Хидмат- хизмат

⁴¹ Қўлсанг – қўлласанг, шафоат қилмоқчи бўлсанг

⁴² Гузин – устун, танлаб олинган

Butun olam gunohkordir, Sen ularni shafolat etmoqchi bo'lsang, Alloh Senga bag'ishlaydi, topshiradi. Chunki, avvalu oxir bu xalq, odam farzandi Sen sababli paydo bo'ldi. Pok joningni haqqiki, Alloh Taolo o'z nuridan berib, Seni barchadan ustun qildi.

XULOSA

Qasida so'ngida yana Muhammad (s.a.v.)ning shafatchilik, olamning rahmati sifatida paydo etilganligiga ishora etib, shoir o'zini gunohkor ataydi va mahshar kunida unga rahm etishini so'rab iltijo qiladi:

Rahm qil, mahshar kuni Sakkokiy osi jonig'a,

Yo shafe'al muznibin, yo rahmatan lil-olamin[1, 2b].

Ushbu qasidada shoirning diniy, falsafiy, irfoniy qarashlari aks etar ekan, islom dinining mohiyati, boshqa dinlardan ustunligi, Muhammad (s.a.v.) xulqi, boshqa payg'ambarlardan ustunligi, komil inson sifatlari, bu olam gunohkorlar, osiyalar olami ekanligiyu birgina shafatchi Muhammad (s.a.v.) shafoti bilan mahshar kunida ular azoblardan ozod etilishi chiroyli tashbehtar, iqtiboslar bilan dalillanadi.

REFERENCES

1. Девони Мавлоно Саккокий, Ўзбекистон ФА Абу Райхон Беруний номидаги Шарқшунослик институти, 7685 инв
2. Мавлоно Саккокий девони. – Т.: Мумтоз сўз, 2017.
3. Шайх Аҳмад ибн Худойдод Тарозий, «Фунун ул-балоға» //Ўзбек тили ва адабиёти журнали, 2002 йил 1-,6, 2003 йил 1-3-сонлар//
4. Хасанова Машхура. Саккокий (Сайронийми, Саброний?). // Шарқ юлдузи. – Тошкент, 2011. №6. -Б. 163-166
5. Хасанова М. Мавлоно Саккокий қасидалари //СамДУ илмий тадқиқотлар ахборотномаси. – Самарқанд, 2010. №6. -Б. 66-69